

СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

SOCIAL MEASUREMENT OF TOURIST SERVICES MARKET

У статті проведено аналіз стану та перспектив розвитку ринку туристичних послуг України. Наведено визначення соціального туризму та категорії осіб, на яких він поширюється. Розкрито зміст проблем та окреслено перспективи розвитку соціального туризму в Україні як елемента соціальної сфери, так і складника життя людей із низьким рівнем доходу в ході реалізації їхнього права на відпочинок та подорожі.

Ключові слова: туризм, соціальна сфера, соціальний туризм, концепція соціального туризму, ринок туристичних послуг, економічний розвиток, конкурентоспроможність країни.

В статье проведен анализ состояния и перспектив развития рынка туристических услуг Украины. Приведены определения социального туризма и категории лиц, на которых он распространяется. Раскрыто содержание проблем и намечены перспективы развития социального туризма в

Украине как элемента социальной сферы, так и составляющей жизни людей с низким уровнем дохода в ходе реализации их права на отдых и путешествия.

Ключевые слова: туризм, социальная сфера, социальный туризм, концепция социального туризма, рынок туристических услуг, экономическое развитие, конкурентоспособность страны.

The article analyzes the state and prospects of the Ukrainian tourist services market development. The definition of social tourism and the category of persons on which it is disseminated are given. Outlined the prospects for the development of social tourism in Ukraine as an element of the social sphere. Also disclosed the content of the problems concerning realization of the right to rest and travel of people with low income.

Key words: tourism, social sphere, social tourism, concept of social tourism, tourist services market, economical development, competitiveness of the country.

УДК 519.216.3:336.717

Шевчук І.Б.

к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики
Львівський національний університет імені Івана Франка

Цоба А.В.

студент
Львівський національний університет імені Івана Франка

Постановка проблеми. Сучасний стан ринку туристичних послуг України визначається перебігом низки соціально-економічних та суспільно-політичних процесів як на території нашої держави, так і на міжнародному рівні. Сьогодні його розвитку такий, що не дає змоги віднести туризм до однієї з найрозвиненіших галузей національної економіки та інструментів забезпечення соціальних потреб населення. Галузь туризму, яка збагачена культурними пам'ятками, природними та трудовими ресурсами, може посідати чільне місце в економіці держави, але для цього необхідна суттєва підтримка з боку держави, яка не завжди є достатньою або навіть і відсутньою. Для прикладу можна навести ситуацію, яка сталася у липні 2018 р. з туроператором Join up стосовно затримки рейсів чи їх відміни, на яку урядом України та Міністерством економічного розвитку і торгівлі (Департамент туризму та курортів) не було належним чином відреаговано. Усе це негативно позначилося на діяльності туристичних фірм, які і без того згортають свою підприємницьку діяльність. Стосовно соціального туризму, то ситуацію із його розвитком в Україні можна описати як стабільну, тобто таку, яка взагалі не розвивається. Більша частина українців узагалі не знає про існування соціального туризму, який ставить за мету реалізацію їхнього права на відпочинок. Він не є поширеним на ринку, оскільки орієнтований переважно на населення з низьким рівнем доходу. Натомість соціальний туризм, або «туризм для бідних», в європейських країнах постійно розвивається і набуває все більшої популярності, оскільки не тільки приносить дохід до державного бюджету, але й сприяє духовному розвитку особистості

для тих людей, які не могли подорожувати через фінансові труднощі, що дало змогу їм відчувати себе частиною держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток концепції та практик соціального туризму зробили такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як: В. Азар, М. Борушок, В. Кравців, В. Лобас, О. Любіцева, В. Мацола, В. Кифяк, А. Мельник, О. Мілашевська, О. Мордвінов, І. Рожкова, С. Харічков, А. Чечель, І.О. Сердобольська, А.А. Бадін, О.Ю. Гусякова, Ж.М. Асипова та ін. Втім до нових смислів, ідей, зокрема зверненості до проектів соціального розвитку, самостимулювання, а особливо до контексту прав людини і її вільного розвитку зверталися: В. Ханзікер, А. Оло, Дж. Хокленд, Л. Міннаерт, Р. Майтланд, Г. Міллер, В. Сміт, Х. Хуге, Ф. Хіггінс-Десбілес, К. Гріффін, Д. Стейсі, М. Альмейда тощо.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз стану національного ринку туристичних послуг, а також дослідження перспектив розвитку соціального туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні є великі можливості (історичні, культурні, природні, трудові ресурси) для розвитку туристичної сфери, проте існує цілий спектр проблем, які не дають їй розвиватися повною мірою.

По-перше, ЗМІ акцентують увагу більше на міжнародному туризмі і не відображають або зводять до мінімуму інформацію про внутрішній туризм.

По-друге, виділяється недостатній обсяг коштів на реконструкцію історичних місць, замків, пам'яток, які є, насамперед, символами держави Україна. Також налічується велика кількість міст, які мають пам'ятки XVII–XVIII ст., на реконструк-

цію яких потрібні великі капіталовкладення, але за роки незалежності України так і не були виділені. Історико-культурна спадщина нараховує майже 78 тис. пам'яток археології, 15 тис. пам'яток історії, 373 тис. пам'яток архітектури та 80 тис. пам'ятників монументального мистецтва, монастирські ансамблі, садово-паркові архітектурні ансамблі [3, с. 11].

По-третє, в Україні практично не розвинений сектор внутрішнього туризму. Не всі українські міста мають власні путівники, в яких міститься інформація про визначні пам'ятки свого міста.

По-четверте, внутрішній туризм переважно розвивається у великих містах, у більшості маленьких міст туризм узагалі не розвивається або розвинений слабо.

Зазначені проблеми не лише гальмують розвиток ринку туристичних послуг, а й не сприяють поліпшенню соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Розвиток туризму впливає на такі сфери економіки, як транспортна сфера, торгівля, сільське господарство, зв'язок тощо.

Крім того, туризм, особливо в нашій країні, повинен бути захищений від таких негативних чинників, як низький рівень доходів населення, оскільки більша частина населення витрачає кошти на задоволення своїх первинних потреб, високий рівень безробіття, що здебільшого притаманний сільській місцевості. Всі вони позначаються на неспроможності подорожувати через украї низький рівень доходів, наприклад відпочивати сім'ями в Україні та за кордоном або відпочивати дітям у таборах. У кінцевому підсумку це значно загострює ситуацію з розвитком туризму і загалом соціального туризму як одного із сегментів ринку туристичних послуг.

У 2016 р. Україну відвідало більше ніж 13,3 млн. іноземних громадян, із них службові, ділові та дипломатичні поїздки здійснили 33,3 тис. осіб., туристичні – 172,8 тис., у приватних справах при-

їхало 13,0 млн., із навчальною метою – 2,1 тис., у зв'язку з працевлаштуванням – 26, іммігрувало – 3,1 тис., культурний та спортивний обмін здійснили 168 тис. осіб [2]. Однак, незважаючи на такі великі цифри, впродовж 10 років розвиток сфери туризму в Україні характеризувався більш негативною динамікою, ніж позитивною (рис. 1).

Якщо порівнювати з 2007 р., то кількість іноземних відвідувачів знизилася на 42,3%, кількість іноземних туристів – на 90,6%, а кількість внутрішніх туристів – на 79,0%.

Якщо зіставити ці показники з кількістю виїзних туристів, то можна помітити ще одну негативну тенденцію, зокрема те, що за останні 10 років їх кількість зросла більше, ніж у шість разів. Звідси можна зробити висновок про те, що громадяни України надають перевагу подорожам за кордон та відпочинку на іноземних курортах. Це пов'язано, перш за все, з політичною кризою, економічною нестабільністю та тривалою антитерористичною операцією. Тільки у 2016 р. спостерігається незначне збільшення обсягів туристичних потоків (26,2% для в'їзних туристів та 27,0% для внутрішніх).

Слід звернути увагу ще на такий факт, що кількість українців, які виїхали за кордон, сьогодні досягла 6 млн. осіб, половина з яких – молодь у віці до 35 років. Здебільшого це студенти, які виїжджають на навчання у такі країни, як Чехія, Латвія, США, Канада, Німеччина, Польща, Латвія. Соціологічне дослідження київського центру «Софія» свідчить, що більша частина молодих людей віком до 35 років готова емігрувати, оскільки середня зарплата становить приблизно 300 доларів і вважається найнижчою серед європейських країн.

Соціальний туризм у вузькому сенсі є різновидом туризму, який має свої особливості, а саме:

1. Соціальний – це туризм, доступний кожному громадянину з урахуванням його віку, здоров'я, соціального стану, здійснюваний, насамперед, в інтересах менш забезпечених верств населення.

Рис. 1. Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну

2. Його основні учасники – певні категорії населення, учні, студенти, пенсіонери, інваліди, ветерани війни й праці, малозабезпечені родини. Разом із тим соціальний туризм може бути також компенсацією за напружену роботу, стимулюванням ефективної праці, може включати відповідні категорії працівників підприємств, організацій, установ.

3. Соціальний туризм відрізняється джерелами фінансування, а саме: державні й муніципальні фінансові ресурси на соціальні потреби, кошти приватних, корпоративних, державних, змішаних підприємств і організацій, благодійних фондів.

4. Переважно це організований, колективний туризм, який має свої пріоритетні види, носить передусім культурно-пізнавальний, оздоровчий характер.

5. Істотні особливості мають форми та інструменти, що характеризують споживання туристичних продуктів у цій сфері. Він надходить громадянам у вигляді безкоштовних і пільгових путівок у будинки відпочинку, санаторії, турбази, безкоштовних і пільгових подорожей, транспортних тарифів, податкових і митних пільг [4].

Головною метою соціального туризму є не отримання прибутків, а надання можливості людям із низьким рівнем доходу подорожувати та відпочивати [5]. Що стосується концепції соціального туризму, то вона побудована на трьох постулатах:

- забезпечення відпочинком усіх і кожного громадянина з низьким рівнем доходу;
- запровадження системи субсидій для малозабезпечених верств населення;
- залучення уряду та інших урядових структур до програми «соціального туризму».

Основними рисами зазначеного виду туризму є такі:

- всі категорії малозабезпечених верств населення можуть мати доступ до соціального туризму, внаслідок чого, створюються всі необхідні умови для стабілізації їхнього положення в суспільстві;
- збільшення робочих місць, що призводить до зниження безробіття і поліпшення становища ринку туристичних послуг у цілому;

– оздоровлення суспільства та ведення активного відпочинку серед більшості верств населення.

Загалом під соціальним туризмом варто розуміти сектор туристичного ринку, де покупці отримують субсидії з коштів, що виділяються державою на соціальні потреби, або з інших джерел покриття, у цілях створення умов для подорожей і відпочинку школярам, учнівській молоді з малозабезпечених сімей, пенсіонерам, ветеранам та інвалідам, тобто особам, яким державні та інші організації надають соціальну підтримку [6].

Соціальний туризм масового поширення набув у розвинених країнах світу. Зокрема, Концепція соціального туризму була реалізована у Швейцарії та Франції через систему відпускних чеків, який уводився в обіг для надання можливості всім прошаркам населення подорожувати. Це, своєю чергою, призвело до поширення такого явища, як «туризм для бідних». В інших країнах відсутність бюджетних засобів для дотацій у соціальний туризм призвела до відчуження частини малозабезпеченого населення від подорожей.

Загалом соціальний туризм охоплює не тільки подорожі, а й дитячо-юнацький туризм, молодіжний туризм, туризм «сеньйорів», або туризм для людей похилого віку, спортивний туризм та ін.

Дитячо-юнацький туризм сприяє всебічному розвитку молодого покоління, а також вихованню у дитини любові до природи та своєї батьківщини. Хоча в Україні є невелика кількість таборів для дітей, які знаходяться у Карпатах та іншій місцевості, проте дітей не вчать берегти природу, що, своєю чергою, призводить до знищення лісів, вбивства та жорстокого поводження з тваринами, забруднення місцевості, підпалювання лісів та ін. На жаль, у молодого покоління вже формується думка про те, що людина – центр усесвіту і що саме в нашій країні хоча й діє закон, проте його можна спокійно порушувати попри наслідки, які чекають в майбутньому.

Що стосується молодіжного туризму, то він на відміну від дитячо-юнацького туризму в Україні практично не розвивається. В європейських країнах студентська молодь активно подорожує, дер-

Таблиця 1

Категорії осіб, які мають переважне право на пільги соціального туризму

Категорії споживачів, які мають право на пільги	Типи закладів, розміщення	Час перебування
Діти з багатодітних сімей, учнівська молодь	Табори праці і відпочинку, турбази, будинки відпочинку, санаторії	Студентські канікули, відпустки
Незаможні верстви населення	Турбази, будинки відпочинку, санаторії	Міжсезонні, несезонні
Пенсіонери	Турбази, будинки відпочинку, санаторії	Міжсезонні, несезонні
Інваліди	Турбази, будинки відпочинку, санаторії	Міжсезонні, несезонні

жава забезпечує їх дешевими, але з нормальними умовами для проживання, хостелами та іншими засобами, проте у нас ця система тільки на стадії впровадження.

На жаль, студенти в Україні за рахунок своєї стипендії в розмірі 1 300 грн. не можуть дозволити собі подорожувати, тому більшість із них починає працювати, щоб певною мірою задовольнити потребу у відпочинку та подорожах. А це, своєю чергою, певним чином позначається на їхньому рівні знань та в кінцевому підсумку на соціально-економічному розвитку держави. Тому потрібно активно розвивати соціальний туризм для молоді.

Туризм «сеньйорів», або туризм для людей похилого віку чи інвалідів, практично не розвивається в Україні. Натомість в європейських країнах він є масовим явищем і надзвичайно популярним. Інваліди в нашій країні розраховують лише на обмежене лікувально-оздоровче лікування, щодо туристичного обслуговування, то ні туристичні заклади, ні транспортна система до цього ще не готові.

Спортивний туризм – це ще один напрям соціального туризму, який не потребує великих бюджетних вкладень для підготовки масових заходів, оскільки готується самими туристами. Цей вид туризму розвивається на межі спорту та активного дозвілля, що, своєю чергою, пропагує дешевий та активний відпочинок.

Зелений (сільський) туризм знаходиться на етапі формування. Він досить ефективний, оскільки розвиває місцеву економіку та створює нові робочі місця у селах. Це єдина туристична галузь, яка не потребує інвестицій чи додаткових вкладень, а приносить ще й хороші прибутки тим, хто ним активно займається. Сьогодні приблизно 200 сільськогосподарських господарств готові прийняти до себе іноземних гостей.

Більшість іноземних туристів приваблює сільська місцевість із хорошими умовами проживання та відносно невисокою оплатою. Тепло та гостинність українських людей, смачні національні страви значно поліпшують обстановку в пансіоні. Причому деякі мандрівники охоче цікавляться розповідями про далеке минуле українського народу, вивчають традиції та переймають на деякий час культуру наших предків.

Проте ринок сільського туризму має цілу низку проблем, до яких відносять: недостатню кількість кваліфікованого персоналу, який зможе донести суть зеленого туризму до початківця-господаря, забрудненість місцевості, відсутність курсів чи спеціалізованих закладів для підготовки відповідного персоналу, прогалини в самому законодавстві щодо зеленого туризму.

Попри це Закон України «Про особисте селянське господарство» не вирішує усіх проблем зеленого туризму, хоча й дає змогу займатися цим

видом туризму. Другою проблемою виступає відсутність достатньої кількості кредитних коштів для поліпшення «зеленого бізнесу». Звичайно, попит на зелений туризм зростає, проте лише на якісний туризм, оскільки діє чітке правило на туристичному ринку: «Турист не поїде відпочивати в ті умови, які є гіршими, ніж у нього вдома». У Європі ринок сільського туризму становить 30–35% [1, с. 11]. Зелений туризм набуває все більшої популярності, проте необхідно ще вирішити низку проблем, які не дають йому повноцінно розвиватися на рівні з іншими видами туризму.

Україна має великий потенціал і можливості щодо впровадження різних видів соціального туризму, зокрема це: залучення інвестицій, поліпшення економічного становища сільських та міських громад, вирішення питань, пов'язаних із безробіттям, створення нових робочих місць не тільки в містах, а й у сільській місцевості, надання можливості малозабезпеченим верствам населення права на подорожі та активний відпочинок. Їх реалізація дасть змогу значно стабілізувати ситуацію в країні на ринку туристичних послуг та в подальшому вивести її на новий рівень розвитку в європейській спільноті.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, соціальний туризм ставить за мету захист інтересів людей із низьким рівнем доходу стосовно права на відпочинок. Концепція соціального туризму як окремої галузі в Україні практично не реалізована. Економічна криза, неправильний курс політики та ситуація в зоні АТО суттєво погіршують стан туризму як галузі, не говорячи вже про соціальний туризм. Звичайно, самостійно уряд не зможе повністю вирішити проблеми туристичної сфери, проте рішучі кроки стосовно розвитку сфери освіти, боротьби з корупцією, зниження податкового тиску, зменшення рівня безробіття зможуть змінити ситуацію на краще і сприяти соціально-економічному розвитку України.

Стосовно соціального туризму, то уряд повинен негайно впроваджувати його концепцію, оскільки все більша частина людей, а особливо молодь, масово виїжджає за кордон у пошуках кращих заробітків. Це суттєво підриває не тільки економіку, а й рівень життя, який сьогодні доволі низький. Звичайно, основною проблемою соціального туризму є фінансування, проте за наявності таких джерел вагомою проблемою постає правильне і чесне розподілення їх між малозабезпеченими верствами населення. На жаль, в ухваленій урядом Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 р., згідно з якою мають створюватися умови для забезпечення прискореного розвитку сфери туризму і курортів, перетворення її у високоефективну, інтегровану у світовий ринок галузь, жодних положень про розвиток соціального туризму в Україні не прописано.

Якщо врахувати високу соціальну значимість відпочинку та повноцінного оздоровлення малозабезпечених верств населення, саме заклади соціального туризму повинні вирішувати ці проблеми першочергово разом з урядом. Лише правильно побудована система соціального туризму на сучасному етапі здатна надати державі повноцінний туристичний продукт, який задовольняв би потреби студентів, пенсіонерів, учнівську молодь та інші вразливі верстви населення у відпочинку, повноцінному оздоровленні й пізнанні навколишнього світу як середовища розвитку особистості в незалежній та вільній державі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зелетдинова Э.А. Туризм в регионе: состояние, проблемы, перспективы. Социологические исследования. 2005. № 11. С. 96–108.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Увесь світ у цифрах і фактах: довідник; 4-е вид., випр. та доп. Київ: Мапа, 2015. 217 с.
4. Перспективи розвитку соціального туризму в Україні. URL: <http://referat-ok.com.ua/turizm/perspektivi-rozvitku-socialnogo-turizmu-v-ukrajini-1>.

5. Соціальний туризм. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC.

6. Сенін В.С Організація міжнародного туризму. URL: <http://infotour.in.ua/senin11.htm>.

REFERENCES:

1. Zeletdinova E.A. Tourism in the region: state, problems, prospects. Sociological research. 2005. No. 11. Page 96-108.
2. Official site of the State Service of Statistics of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. The world in figures and facts: A guide. 4th edition, corrected and supplemented. Kyiv: Map, 2015. 217 pages.
4. Prospects for the development of social tourism in Ukraine. URL: <http://referat-ok.com.ua/turizm/perspektivi-rozvitku-socialnogo-turizmu-v-ukrajini-1>
5. Social Tourism. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC
6. Senin V.S. Organization of international tourism. URL: <http://infotour.in.ua/senin11.html>

Shevchuk I. B.Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department of Economic Cybernetics,
Ivan Franko National University of Lviv**Tsoba A.V.**Student
Ivan Franko National University of Lviv**SOCIAL MEASUREMENT OF TOURIST SERVICES MARKET**

The article analyzes the state and prospects of the Ukrainian tourist services market development. The definition of social tourism and the category of persons on which it is disseminated are given. Outlined the prospects for the development of social tourism in Ukraine as an element of the social sphere. Also disclosed the content of the problems concerning realization of the right to rest and travel of people with low income.

Introduction. The current state of the tourist services market in Ukraine is determined by the course of a number of socio-economic and socio-political processes in the territory of our state and internationally. To date, its level of development does not allow tourism to be classified as one of the most developed sectors of the national economy and make it a tool for ensuring the social needs of the population.

The tourism industry, which is enriched with cultural monuments, natural resources and labor resources, can occupy a prominent position in the state's economy, but this requires substantial support from the state, which is not sufficient in all situations or even absent. With regard to social tourism, the situation with its development in Ukraine can be described as stable, which does not develop at all.

Most Ukrainians generally do not know about the existence of social tourism, which aims to realize their right to rest. It is not common in the market, because it focuses mainly on low-income people. Instead, social tourism, or "tourism for the poor", in the European countries is constantly developing and becoming more popular. This not only brings income to the state budget, but also promotes the spiritual development of the individual for those people who could not travel because of financial difficulties. Social tourism allows them to feel part of the state.

Purpose. The purpose of the article is to analyze the status of the national tourist services market as well as to study the prospects for the development of social tourism in Ukraine.

Results. Social tourism protects the interests of low-income people in the context of the right to rest.

Concept of social tourism as a separate sector in Ukraine is practically not realized. The economic crisis, the wrong course of policy and the situation in the area of the antiterrorist operation significantly worsen the state of tourism as a sector, including social tourism.

As more of the people, especially young, massively go abroad in search of better salaries, the government should immediately implement this concept. This situation greatly undermines the economy, the standard of living in the country, which is quite low at the moment.

Of course, the main problem of social tourism is funding. However, when there is a funding source – the problem is correct and fair distribution of money among low-income groups of the population.

Unfortunately, the Strategy for the Development of Tourism and Resorts for the period up to 2026, which was approved by the Government, which should create conditions for the accelerated development of tourism and resorts, turning them into a highly efficient, integrated into the world market, does not contain any provisions on the development of social tourism in Ukraine.

Conclusions. Ukraine has great potential and opportunities for implementing various types of social tourism. In particular: attracting investment, improvement of the economic situation of rural and urban communities, resolving issues related to unemployment, creation of new workplaces not only in cities, but also in rural areas, empowering low-income groups of the population to travel and active recreation. Their implementation will significantly stabilize the situation on the tourist services market and in the future bring it to a new level of development in the European community.

The institutions of social tourism should take into account the high social significance of recreation and a healthy recovery of low-income groups of the population, and solve these problems together with the government. Only a properly constructed system of social tourism can provide the state with a complete tourist product. The product that will satisfy the needs of students, pensioners and other vulnerable groups of the population in rest, full improvement and knowledge of the world as an environment for personal development in an independent and free state.